

HAMDIJA KREŠEVLJAKOVIĆ (18. IX. 1888—9. VIII. 1959).

Kreševljakovići su rodom iz Kreševa, gdje su se zvali imenom Šećinovac, a doselivši se u Sarajevo, dobili su novo prezime po mjestu podrijetla. U toj je obitelji rođen i Hamdija 18. rujna 1888. U Sarajevu se školovao i svršivši učiteljsku školu počeo službovati (od 1. VIII. 1912) na pučkim školama. Od početka 1918 do sredine 1919 radio je u Vinkovcima, a zatim ponovo u Sarajevu. Osposobivši se za nastavnika trgovačke škole nastupio je 1920 mjesto na trgovačkoj, a od 1926 predaje na učiteljskoj školi u Sarajevu povijest, zemljopis i pedagogiju. Kad su 1929 mnogi profesori Hrvati bili premješteni iz Sarajeva, trebalo je da i Kreševljaković ode u Surdulicu (na granici prema Bugarskoj), ali on iz zdravstvenih razloga ne htjede otići i 1932 polazi u mirovinu. God. 1941 vraćen je opet na školu u zvanju profesora. Posljednjih deset godina života proveo je kao naučni suradnik Zavoda za zaštitu spomenika kulture.

Kreševljaković se još kao đak trgovačke škole javlja u časopisima u Sarajevu i Zagrebu priložima iz narodne književnosti (od 1904), a pod utjecajem svojih profesora S. S. Kranjčevića i J. Milakovića okušava se već i u literarnoj historiji. U to je vrijeme upravo u Sarajevu osnovan Institut za proučavanje Balkana, pa njegov organizator i direktor K. Patsch povjerava mladom Kreševljakoviću rad na pribiranjima literature, koja se tiče Bosne i Hercegovine bilo po sadržaju ili po autorima. Kreševljaković je trebao napisati i knjigu »Bosnisch-herzegowinische Schriftsteller«, koju je institut već bio najavio. Kako je on međutim počeo raditi na školi, napustio je institut, a najavljeno njemačko djelo nije izašlo, nego je on sam štampao 1912 *Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni*. Da je slučajno ostao na tom institutu, možda bi se posve dao na izučavanje književne povijesti. On je objavio još nekoliko vrijednih priloga iz toga područja, ali od 1915 napušta pomalo tu struku i prelazi na historijske teme. To pokazuju monografija *Štamparije u Bosni za turskog vremena* (1920) i kraći prilog *Hasanaga Beširević-Pečki* (1920).

Kad je u »Narodnoj starini« objavio prilog *Iz bosanske trgovine XIX. stoljeća* (1922), razgovarao je s urednikom i svojim prijateljem još iz đачkih vremena prof. J. Matasovićem općenito o historiji bosanske privrede i po njegovu nagovoru počeo intenzivno proučavati gradsku privredu u Bosni pod turskom upravom. Prvi njegov veći rad o tom pitanju izašao je 1927 pod naslovom *Sarajevska čaršija, njeni esnafi i obrti za osmanlijske uprave*. Kasnije je tu temu u dva maha proširivao, a kvantitativni je rezultat bio, da je od prvotne 43 strane porasla na 260 strana, kada je 1958 izašla knjiga *Esnafi i obrti u starom Sarajevu*. Ali njegov rad napreduje u isto vrijeme i u kvalitativnom pogledu. U početku je obrađivao uglavnom samo postanak i razvoj pojedinih obrta i obrtničkih organizacija (esnafa), dok kasnije ulazi i u društvenu ulogu i položaj njihov, kao i u tehniku rada, pa iako je prikazao način rada samo u nekih obrta (tabački obrt opisan u monografiji *Visoko, zatim Vareš kao glavno središte gvozdenog obrta do 1891, Kazandžijski obrt u Bosni i Hercegovini*,

Čizmedžijski obrt i stara građanska obuća u B. i H., Sarači), ipak je mnogo učinio i to upravo u vrijeme, kad tih obrta sve više nestaje. Poslije sarajevskih opisao je esnafa i obrte u Mostaru (1951), a nakon smrti izaći će mu takve radnje o Travniku, Banjoj Luci i nekoliko manjih mjesta, koje je dovršio tri dana pred smrt.

On je već uz historiju zanata govorio i o trgovanju njihovim proizvodima, ali je obrađivao i pojedina pitanja, koja su povezana s razvojem trgovine. Još je 1922 dao jedan kraći prilog za povijest bosanske trgovine, kasnije piše o *Stečajevima u Bosni 1867-1877* (1934), a pišući o esnafima ukazuje na više mjesta na pojavu prerastanja zanatlija u trgovce i kapitaliste, dok na drugom mjestu opet iznosi, kako trgovci Dženetići s vremenom postaju feudalci. Historiji trgovine mnogo pridonose i njegovi radovi o bezistanima i dairama, a osobito monografija *Hanovi i karavansaraji u Bosni i Hercegovini* (1957), u kojoj je dao pregled svih trgovačkih putova i drugih komunikacija. Nekom vrstom cinteze svih tih radova mogla bi se smatrati radnja *Gradska privreda i esnafi u Bosni i Hercegovini 1463-1851* (1949), jer je tu ukratko izložio svekoliki privredni život u gradskim naseljima toga vremena. Iz povijesti seoske ekonomike dao je vrijednu raspravu *Menafi sanduci — seoske pripomoćne zaklade* (1940) i članak *Milutin pl. Kukuljević i bosansko agrarno pitanje* (1941).

O Sarajevu je napisao veći broj članaka i nekoliko knjiga. Osim Esnafa izdao je knjige: *Sarajevo u doba okupacije 1878* (1937), *Morići* (1938), *Vodovodi i gradnje na vodi u Starom Sarajevu* (1939), a njegovim se djelom može smatrati i *Spomenica Gazi Husrevbegove četiristo godišnjice* (1932), jer ju je on uglavnom sam ispunio člancima o građevinama i institucijama toga zaslužnog dobrotvora iz XVI. stoljeća. To je svakako najbolje što je dosada napisano o Husrevbegu, iako se ne može reći, da je time sve rečeno, jer još postoje brojni neiskorišteni izvori. U rukopisu je ostala i monografija o Sarajevu za vrijeme 40-godišnje austro-ugarske okupacije. Sarajevo je dakako dobilo svoje mjesto i u onim knjigama, koje se odnose na čitavu Bosnu i Hercegovinu.

Niz priloga o Husrevbegu zapravo je zbornik iz područja kulturne povijesti u užem smislu, kojoj je Kreševljaković najviše nagninjao i obrađivao je počev od »Stamparija u Bosni za turskog vremena« pa dalje. Ovoj grani pripadaju i njegove monografije *Vodovodi . . .*, pa *Banje u Bosni i Hercegovini 1462-1914* (2. izd. 1952), u kojima pokazuje zavidnu visinu jednog dijela zdravstvene kulture kod nas u tursko doba. Važni su mu i radovi *Iz prošlosti kahve i duhana u Bosni i Hercegovini* (1940), *Kule i ođaci u Bosni i Hercegovini* (1954), *Saraji ili dvori bosanskih namjesnika* (1955), *Sahat-kule u Bosni i Hercegovini* (1957), pa brojni prilozi o pojedinim dobrotvorima, književnim i naučnim radnicima, napose o S. Kemuri, Vj. Klaiću, M. E. Kadiću, J. Jeleniću, S. Bašagiću, Č. Truhelki, R. Jeremiću, Kl. Božiću i drugima.

Kreševljaković je napisao i dvadesetak dužih ili kraćih rasprava i članaka o pojedinim mjestima u Bosni i Hercegovini (Rogatica, Žepče, Počitelj na Neretvi, visoko, Kulen-Vakuf, Maglaj, Vareš, Vranduk, Tuzla, Bijeljina, Doboj, Brčko, Gradačac, Vlasenica, Mostar, Banja Luka, Travnik, Ilidža, Kiseljak), gdje obično počinje zemljopisnim položajem, pa prelazi na prikaz fortifikacija i političke povijesti, a zatim privrednog i kulturnog života u prošlosti. Tvrđavska je naselja uz to obrađivao i u posebnim priložima: *Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom* (1951), *Stari bosanski gradovi* (1953), *Stari hercegovački gradovi* (1954, s H. Kapidžićem) i

Podaci o tvrđavama u Derventi i Travniku iz početka XIX. st (1957, s H. Kapidžićem). Tim je on već zašao u proučavanje turskoga feudalnog uređenja, napose vojne organizacije, koju je prikazao i u dobro fundiranoj monografiji *Kapetanije u Bosni i Hercegovini* (1954). Iako je redovito obrađivao Bosnu i Hercegovinu, ne prelazeći njihovih granica, u toj radnji je, uvaživši jedan opravdan prijedlog, obuhvatio čitav bosanski pašaluk iz vremena kad je on zahvaćao Hrvatsku, Slavoniju, Liku, Dalmaciju i dio Novopazarskog sandžaka. U pitanje feudalnog uređenja ulaze i radovi: *Dženetići* (1954), *Čengići* (1959) i *Muteselimi i njihov djelokrug* (1957). U toj je posljednjoj, nažalost, učinio metodičku pogrešku što je na temelju dokumenata iz XVIII. st. zaključivao o zadacima i kompetenciji tih upravnih činovnika za čitavo vrijeme turske uprave.

Iako se je često u svom radu morao doticati i pitanja iz političkog razvitka Bosne, pravom političkom historijom se zapravo malo bavio. Osim spomenute radnje o Sarajevu 1878, gdje je upravo majstorski izložio događaje do uvođenja nove uprave, iz toga je područja još objavio članke: *Početak ukidanja janičara u Bosni* (1925), *Općinski izbori u Sarajevu 1878* (1927), *Govor Osman-paše pri otvaranju Zemaljskog vijeća u Sarajevu 1868* (1930), *Vilajetska skupština* (1942), zatim dosada najuspjeliju raspravu o Husejn-kapetanu Gradašćeviću i njegovu pokretu (1932) i spomenutu monografiju o prilikama u Sarajevu sredinom XVIII. st. pod naslovom *Morići*.

Zasluzan je i kao izdavač nekoliko historijskih izvora. God. 1932 štampao je *Dževdet-pašina pisma o Bosni iz 1864. godine*. S H. Kapidžićem objavio je dva važna izvora: izvještaje Mittessera i Simbschena pod naslovom *Sudsko-administrativna podjela Bosne i Hercegovine početkom XIX. st.* (1950) i *Vojno-geografski opis Bosne pred Dubički rat od 1785. godine* (1957). S P. Mitrovićem je izdao »*Izvještaje italijanskog konzulata u Sarajevu 1863-1870* (1958). Objavio je i *Cefilemu sarajevskih kršćana iz 1788. g.* (1952). Uvijek je, objavljujući ova vrela, davao uvod i iscrpan komentar, tako da i to nekad dobiva oblik rasprave.

Spomenemo li još, da je dugo godina obrađivao i pedagoška pitanja u stručnim časopisima i napisao »*Zemljopis trgovine i prometa*« (1924, 2. izd. 1927) kao udžbenik za trgovačke škole, time je uglavnom iscrpljen opseg njegova rada u vezi s knjigom. Osim toga nalazio se je uvijek u redovima kulturnih društava i marljivo u njima surađivao.

Gotovo četiri decenija aktivno se je bavio pedagoškim radom kao nastavnik, a 55 godina je neprestano pisao. Kroz to vrijeme odgojio je brojna pokoljenja učitelja i drugih stručnjaka, a njegova bibliografija prelazi 300 jedinica. Proživio je, dakle, jedan pun i stvaralački plodan ljudski vijek. Ni sve životne nedaće, ni bolest, koja ga je tri posljednje godine vezala uz postelju, nisu mogle da ga ometu u znanstvenom radu. Moglo bi se reći, da je baš najviše radio u takvim momentima, koji za neke znače kraj svake pozitivne aktivnosti. On je tada radio udvostručenim snagama, pa kad je bio nezasluzeno poslan u mirovinu (1932-41), pojačano je radio na historijskim istraživanjima i objavio više od stotinu manjih ili većih priloga. I u tome leži jedan dio njegova značaja.

Svojim učiteljima i uzorima u radu na izučavanju povijesti smatrao je K. Patscha i Vj. Klaića, a i sam je od njih naslijedio lijepu osobinu, da drugima pomaže i

upućuje ih u radu, pa je na taj način postao učiteljem nekolicini mladih radnika na polju historijskih istraživanja. Tko mu je pristupio s molbom za pomoć, sigurno je mogao i očekivati svestranu podršku. A bio je takav i inače u životu.

Od prvih početaka svoga rada do kraja života zanimao se je gotovo isključivo poviješću Bosne u doba turskog gospodstva. Pisao je na temelju objavljenih izvora, a još više služeći se dotada nepoznatim turskim vrelima. Poslije Bašagića i nekoliko drugih, on je uz Vl. Skarića učinio pravu prekretnicu u našem poznavanju toga razdoblja u prošlosti Bosne. K tome on obrađuje do njega gotovo nedirnute teme, a ostao je u tome posve sam sve do najnovijeg vremena. Njegove radnje objavljuje Jugoslavenska akademija od 1918, a 1939 bira ga i za svoga dopisnog člana. Prigodom osnutka Naučnog društva Bosne i Hercegovine u Sarajevu 1952 Kreševljaković je postao među prvima redovni član i potpredsjednik društva. Ovim posljednjim priznanjem njemu je data još veća mogućnost za rad na znanstvenom polju, a vidi se to i po radovima, koje je od toga vremena objavio ili ostavio u rukopisu.

Seid M. Traljić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB